

Gzella, Grażyna

"Miodowe miesiące... Początki Państwowego Wydawnictwa Naukowego (1951-1956)", Dorota Degen, Toruń 2004 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 50/3-4, 281-283

2005

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W poszczególnych paragrafach, wykorzystując inspiracje ze strony wspomnianego wyżej Polanyi'ego, a także innych autorów (w tym polskich), Grabińska rozróżnia kilka rodzajów *wiedzy milczącej*, opatrując je komentarzami, w których ujawnia swe dążności jako raczej syntetyka aniżeli analityka. Powstaje jednak pytanie: czy omawiany rozdział jej książki daje się zasadnie zlokalizować w ramach całości, którą autorka sama nazwała *filozofią w nauce* (*philosophy in science*)? Niektórzy zapewne zaliczyliby ten rozdział do całości nazywanej przez nich *filozofią nauki* (*philosophy of science*).

O innych przemyśleniach Grabińskiej trudno szerzej pisać w tej recenzji. Ogólnie biorąc, książka stanowi ciekawą propozycję skierowaną przede wszystkim do filozofów. Niektóre jej fragmenty z pewnością zainteresują historyków dziedziny *nauka*.

Przypis

¹ S. Z a m e c k i : Rozdział III. *Analiza i konstrukcja pojęcia odkrycia naukowego* [W:] *Pojęcie odkrycia naukowego a historia dziedziny nauki*. Wrocław 1988, s.128–178.

Stefan Zamecki

Instytut Historii Nauki PAN

Warszawa

Dorota D e g e n : *Miodowe miesiące... Początki Państwowego Wydawnictwa Naukowego (1951–1956)*, Europejskie Centrum Edukacyjne, Toruń 2004, ss. 313.

Polityka wydawnicza okresu pierwszych lat Polski Ludowej nie stanowiła dotychczas rozległego przedmiotu badań historyków książki. Ograniczony przez długi czas dostęp do źródeł i „kontrolowany” obiektywizm nie zachęcały badaczy do podejmowania tematów oceniających rzeczywistość wydawniczą pierwszych powojennych lat. Dopiero po 1990 roku prace Stanisława Adama Kondka spowodowały wzrost zainteresowań produkcją książek w pierwszych latach powojennych. Sprawami powstania, funkcjonowania i dorobkiem Państwowego Wydawnictwa Naukowego zajęła się w swej rozprawie Dorota Degen, prezentując to wydawnictwo na tle powojennej, polskiej polityki wydawniczej. Tytułem Autorka nawiązała do jednego z pierwszych tekstów o PWN, autorstwa Marii Hoffman i Haliny Rutkowskiej, zatytułowanego *Miodowe miesiące*, wydanego w 1956 roku z okazji pięciolecia wydawnictwa. Za zgodą autorek tej publikacji, posiadających prawo do niezwykle trafnego sformułowania, spróbowała odpowiedzieć na pytanie Jakie były te „miodowe miesiące”.

Opracowanie Degen obejmuje lata 1945–1956, nie tylko więc powstanie i pierwsze lata działalności Państwowego Wydawnictwa Naukowego ale również lata poprzedzające ten fakt, związane z kształtowaniem się ruchu wydawniczego i instytucji naukowych w wyzwolonej Polsce. Wydaje się to jak najbardziej słuszne bowiem osadzenie tego naukowego wydawnictwa w realiach powojennych zmian oddaje rzeczywistość, najpierw sięgającą do wzorów przedwojennych, a potem tworzoną według własnych, państwowych koncepcji, odwołujących się do wzorów radzieckich.

Swoje rozważania Autorka oparła, co warte jest podkreślenia, na rozległej bazie źródłowej: archiwalnej (Archiwum Akt Nowych, Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Archiwum Wydawnictwa Naukowego PWN, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego) i drukowanej (katalogi, wspomnienia, sprawozdania), ale również na relacjach pracowników Wydawnictwa oraz szerokiej literaturze przedmiotu prezentującej dzieje ruchu wydawniczego w Polsce, różne formy działalności naukowej, politykę państwa wobec instytucji naukowych, funkcjonowanie cenzury. Szczególnie cenne w pracy odwołującej się do niedalekiej przeszłości okazały się relacje osób związanych z powstaniem, a przede wszystkim z pierwszymi latami pracy opisywanej instytucji. Autorka zauważyła: „wspomnienia zawsze mają charakter bardzo subiektywny, ale stanowią ważne uzupełnienie obrazu zapisanego w dokumentach. Pokazują relacje międzyludzkie oraz odkrywają okoliczności podjęcia niektórych decyzji i motywy działania ludzi. Z większym dystansem poznawczym musiały być traktowane okolicznościowe relacje, które powstały jeszcze w badanym okresie – zamieszczane głównie na łamach PWN-owskiej prasy” (s. 12–13).

Konstrukcja pracy jest jasna i przejrzysta. Całość stanowi sześć rozdziałów i „Zakończenie” zatytułowane *Elementy nowego modelu polityki wydawniczej w sferze publikacji naukowych*, będące niezwykle interesującym podsumowaniem prezentowanej w całej pracy działalności Państwowego Wydawnictwa Naukowego.

W rozdziale pierwszym rozprawy, o charakterze wprowadzającym, przedstawiono tradycje i dorobek w zakresie książki naukowej polskich, przedwojennych oficyn wydawniczych i omówiono odnawianie się wydawnictw prywatnych i oficyn instytucji naukowych po 1945 roku. Oparto się wówczas na modelu ruchu wydawniczego wypracowanym przed wojną i mimo zmian ustrojowych przez pewien czas, do zmian w polityce kulturalnej państwa, system ten funkcjonował bez zastrzeżeń. W rozdziale tym Autorka ukazała stopniowy proces eliminowania produkcji prywatnej i rodzenia się państwowego ruchu wydawniczego, opisała kształtowanie się organów kontrolnych (cenzura, reglamentacja papieru) i wskazała efekty tej nowej polityki wydawniczej.

Miejsce wydawnictw naukowych w założeniach i realiach nowej polityki władz partyjno-państwowych to tytuł drugiego rozdziału omawianej pracy. Autorka słusznie skupiła się na polityce władz wobec istniejących wówczas towarzystw naukowych, Kongresie Nauki Polskiej i powstaniu Polskiej Akademii

Nauk, faktach poprzedzających powstanie PWN. To podczas obrad I Kongresu Nauki Polskiej zdecydowano, że wydawnictwa naukowe mają podlegać przyszłej Polskiej Akademii Nauk. Utworzenie Państwowego Wydawnictwa Naukowego stało się tematem rozważań prowadzonych przez Autorkę w rozdziale trzecim pracy. Jak sama napisała: „Okoliczności uruchomienia wydawnictwa były analizowane ze szczególną uwagą. Rozważania rozpoczynają się chronologicznie od pojawienia się pierwszych przesłanek świadczących o zamiarze stworzenia wydawnictwa o takim charakterze i tak złożonej strukturze organizacyjnej. Punkt kulminacyjny stanowi samo powołanie przedsiębiorstwa i związane z tym konsekwencje w sferze wydawnictw i drukarstwa naukowego” (s. 11).

Działalności Państwowego Wydawnictwa Naukowego do 1956 roku poświęcone zostały rozdziały od czwartego do szóstego. Pokazano w nich kształtowanie się struktury organizacyjnej instytucji, planowanie działalności wydawniczej i procedury redakcyjne (rozdz. IV), sprawy pracownicze i ludzi PWN-u (rozdz. V) i produkcję wydawniczą w latach 1951–1956 (rozdz. VI). W tej części pracy szczególnie interesujące jest „życie codzienne” wydawnictwa i prezentacja pracowników zamieszczone w rozdziale piątym oraz wnikliwa analiza dorobku omawianej instytucji. Na tej podstawie Autorka stwierdziła, że „służyło ono [PWN – przyp. G. G.] przede wszystkim instrumentalnie pojmowanej polityce wydawniczej. W miejsce zróżnicowanego i bogatego świata społecznych struktur wydawniczych utworzono jedno przedsiębiorstwo, które miało za zadanie sprawnie produkować książki. [...] Takie podejście do działalności wydawniczej, podporządkowane względem ideologicznym, powodowało utratę zapisanych w tradycji społecznego ruchu naukowego kulturotwórczych i społecznych funkcji, na rzecz misji szerzenia metodologii marksistowskiej w nauce” (s. 15).

Pracę uzupełnia „Kalendarium” dziejów PWN, liczne schematy, tabele i zawarte w aneksie przedruki dokumentów związanych z pracą wydawnictwa.

Przygotowując rozprawę Autorka zdawała sobie sprawę, że nie wszystkie kwestie związane z funkcjonowaniem PWN będzie w stanie ogarnąć. Już we wstępie napisała: „Poza obszarem rozważań znalazły się [...] problemy funkcjonowania cenzury, a w niewielkim stopniu ukazane zostały aspekty ekonomiczne działalności wydawniczej oraz kwestie rozpowszechniania i propagowania książek naukowych”, stąd problemy te jak i inne zasygnalizowane w książce staną się z pewnością przedmiotem dalszych badań Doroty Degen i innych badaczy zajmujących się historią polskiego ruchu wydawniczego. Dziś można jednak stwierdzić, że to nowe opracowanie dotyczące początków Państwowego Wydawnictwa Naukowego wypełnia dotychczasową lukę w polskiej historiografii, ukazując wydawnictwo będące w chwili powstania i pierwszych latach istnienia elementem nowego modelu polityki wydawniczej.

Grażyna Gzella

Uniwersytet im. M. Kopernika
Toruń